

SCI-CONF.COM.UA

**MODERN PROBLEMS OF
SCIENCE, EDUCATION
AND SOCIETY**

**PROCEEDINGS OF IX INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
NOVEMBER 6-8, 2023**

**KYIV
2023**

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВАМИ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ТА ПРОФІЛАКТИКИ

Корінний С. О.,

к.ю.н., доцент кафедра економіки і права

Задніпряна-Корінна М. Ю.

к.ю.н., доцент кафедра економіки і права

Національний університет харчових технологій

Вступ./Introduction. Судова система кожної держави відіграє важливу роль у врегулюванні суспільних відносин. Ефективність судової системи характеризується можливістю захищати права та свободи людини і громадянина у відповідності з законодавством. Що стосується української судової системи, то протягом усього періоду незалежності держави вона піддається постійним змінам та реформам. Незважаючи на постійне втручання в судову гілку влади з метою її реформування як з боку законодавчої, виконавчої гілок влади, на сьогоднішній день українські суди мають безліч проблем, основними з яких є порушення строків розгляду справ, низький рівень професійності суддів, надмірне завантаження судовими справами тощо. Все це призводить до порушень законодавства, неможливості належно захистити права людини і громадянина, недовіри з боку громадськості до судової гілки влади, різного роду зловживань і, як наслідок, неефективності судової системи в цілому. Судова система створена для забезпечення справедливості і захисту прав усіх сторін, тому зловживання правами загрожує цій цілі і може призвести до погіршення іміджу та авторитету суду. Зловживання правами в судовому процесі відноситься до негативних дій, коли одна зі сторін або учасників судового процесу використовує свої права не з метою здійснення справедливого судового рішення, а з метою отримання недобросовісної переваги або завдає шкоди іншій стороні. Вивчаючи проблему зловживання правом, автори вказують на те, що слід пам'ятати про суттєві відмінності між «духом права» і «буквою закону», створюють юридичні передумови для зловживання правом. В науковій літературі відзначається, що під

зловживанням слід розуміти як незаконне, так і недобросовісна поведінка, що заподіює шкоду кому-небудь. Слід зазначити, що соціальні передумови зловживання правом кореняться в суперечностях між правом і моральністю, які також необхідно аналізувати при вивченні обраної проблематики. Психологічні причини зловживань обумовлені негативною волею уповноваженого суб'єкта або, висловлюючись сучасною юридичною мовою, деформацією його індивідуального правосвідомості. Звичайно, пізнання правового явища буде неповним без етимологічного аналізу цього терміну та його значення.

Ціль роботи./Aim. Проаналізувати теоретичні та практичні аспекти щодо питання зловживання правами в судовому процесі, адже зловживання правами в судовому процесі може мати серйозні наслідки, включаючи встановлення судом відповідних санкцій для тих, хто порушує правила судочинства та судової етики.

Матеріали та методи./Materials and methods. В даному дослідженні використано такі методи, як загальнонаукові та спеціальні. Загальнонаукові методи допомагають зрозуміти загальні принципи та закони, що керують природними та соціальними явищами. Спеціальні методи дозволяють глибше вивчити конкретні аспекти і дати детальні відповіді на окремі запитання.

Результати та обговорення./Results and discussion. Термін «зловживання правом» не можна розглядати як суперечливе і позбавлене сенсу поєднання яке виключає один одного. Якщо поведінка особи, його дії не відповідають змісту належного йому права, в такому випадку, безумовно, має місце зловживання правом. Незважаючи на гадану суперечливість не можна заперечувати поняття «зловживання правом». Воно суттєво відрізняється від поняття «протиправної дії». Випадки зловживання правом, безсумнівно, складніше розпізнати, ніж випадки протиправних дій. Однак зловживання правом, в кінцевому рахунку, веде до правопорушення. Але якщо протиправна дія навіть формально не ґрунтується на праві і виступає в чистому вигляді, то зловживання правом завжди зовні спирається на суб'єктивне право і формально не суперечить об'єктивному праву. Якщо у особи немає суб'єктивних прав,

зловживати правом вона не може. Здійснити ж протиправну дію і при відсутності суб'єктивних прав вона може.

Враховуючи сучасні дослідження питання «зловживання правом» можна зробити висновку про те, що це є свідомо спотвореним здійсненням суб'єктивного права та формулює кілька умов, при наявності яких зловживання суб'єктивним правом має місце: дії щодо здійснення права не повинні прямо порушувати правової норми, а можуть бути самі по собі допустимими, можливими; такі дії в даному конкретному випадку відбуваються для досягнення цілей, які не відповідають цілям і функціям, в зв'язку з якою правовою нормою передбачено суб'єктивні права; ці дії вчиняються з наміром завдати шкоди іншим особам або погіршити їх майнове або суспільне становище; дії, про які йде мова, відбуваються носіями суб'єктивного права, що не має при цьому виправданого інтересу. При цьому, зловживання правом - це неправомірні дії, оскільки вони порушують встановлені законом межі здійснення суб'єктивних прав і знаходяться в суперечності з суспільними інтересами. Питання про зловживання правами виникає в результаті конфлікту між зовні правильним використанням громадянином правових можливостей і по суті аморальною, антигромадською поведінкою. Тільки в тих небагатьох випадках коли у уповноваженої особи не залишається можливості вибору іншого способу здійснення суб'єктивного права, може виникнути питання про правомірність існування самого суб'єктивного права, але і в цих випадках іноді досить тимчасово утриматися від здійснення права (наприклад, утриматися від виселення тяжкохворого наймача). Якщо власник права може вибрати такий спосіб здійснення права, яка не суперечить принципам моралі, немає необхідності відмовляти в захисті самого права; задача, отже, полягає в тому, щоб спонукати уповноваженою особою відмовитися від аморальних способів здійснення права і вибрати один з допустимих в суспільстві способів. На сьогоднішній день є випадки в європейській практиці, коли особи, надаючи своїм діям повну видимість юридичної правильності, насправді використовують свої права в цілях, протилежних тим, які переслідуються

позитивним правом. Тобто вони сліднують букві права, але порушують його дух. Тому саме дух права повинен бути в центрі уваги, оскільки дух є синонімом природної спрямованості, або кінцевих цілей, на яких ґрунтується будь-яка юридична система: право не може захищати випадки його порушують; закони не можуть вже однією своєю буквою легітимувати або виправдовувати випадки ігнорування їх духу, їх сенсу існування. Санкції, які вимагають подібні випадки перефарбовування незаконних дій під дії зовні законні, спираються на загальні принципи права; ті, будучи породженням позитивного права, що живиться ідеєю щирого поведінки, і відчуючи вплив з боку соціальних навчань, - на соціальну функцію прав. Такі форми поведінки, які повинні каратися - в ім'я духу прав або просто права, незважаючи на те, що не порушують «букви» об'єктивного права, пов'язані, головним чином, з поняттям правового зловживання.

Розглядаючи питання щодо сутності та значення суб'єктивних прав крізь призму проблеми зловживання правом, багато вчених наголошують на тому, що суб'єктивні права надаються тільки для задоволення законних інтересів, а не для нанесення шкоди іншій особі. Існування суб'єктивних прав набуває вкрай небажаний характер, якщо вони відхиляються від своєї мети. В такому випадку необхідно зіставити мету, переслідувану правовласниками, і кінцеву спрямованість самих прав: метою деяких прав виступає інтерес їхнього власника, інші призначені для захисту інших осіб, наприклад, дітей; треті обумовлені загальним інтересом; четверті мають одночасно і індивідуальну і соціальну функцію, як, наприклад, право власності. При такому підході суди можуть карати за зловживання правом, спотворення закону, перевищення владних повноважень.

В науковій юридичній літературі міститься твердження, що видаючи норму права, законодавець завжди має на увазі охорону певних інтересів. Охороняються правом об'єктивні інтереси і саме в тих межах, в яких законодавець визнав їх суспільно значущими. Основним критерієм для встановлення меж реалізації (задоволення) інтересів певної особи служать

інтереси інших осіб, в тому числі громадські та державні. Питання про зловживання правом, рано чи пізно зводиться до суддівського розсуду, в рамках якого і передбачається визначити чи має місце зловживання або конкретне діяння є лише здійсненням права. Суд, який розглядає безпредметні позови або нескінченно відкладає засідання через неявок відповідача, навмисне затягує розгляд справи, виробляє негативне враження на учасників процесу своєю безпорадністю і нездатність протистояти таким проявам. Це позбавляє судову діяльність виховного компонента і породжує зневіру в силу суду. Особистий шкоду, яку завдають зловживанням цивільним процесуальним суб'єктивним правом, полягає в моральних переживаннях особи, що бере участь у справі, потерпілого від недобросовісної сторони. Однією з цілей впровадження інституту медіації в вітчизняну правозастосовчу практику є зниження для учасників правовідносин ризиків, пов'язаних з корупційними проявами з боку судів, адвокатів та інших осіб, які беруть участь в процесі захисту порушених прав. Разом з тим недосконалість чинного законодавства, а також загальний рівень правосвідомості населення призводять до того, що і в сфері застосування примирних процедур сторони можуть зіткнутися з порушенням своїх прав. Переваги імплементації інституту врегулювання спору за участю судді у вітчизняне процесуальне законодавство складно не оцінити. Звичайно, в руках несумлінного та недобросовісного відповідача це може стати ще одним способом зловживання своїми процесуальними правами з метою затягування розгляду справи та винесення рішення у справі по суті або ж банально – для зміни судді у спорі. Чинне законодавство визнає непорушним право особи, яка вважає, що його право порушено, на звернення до суду загальної юрисдикції або арбітражний суд. Таким чином забезпечуються гарантії безперешкодного доступу до правосуддя. Добровільна відмова від права на судовий захист є нікчемним правочином і не являється підставою для відмови в прийнятті позову. Зрозуміло, кажучи про невідчужуваності права на звернення до суду, варто відзначити, що неможливо і примусити кого-небудь до захисту своїх приватних прав в судових органах.

Висновки./Conclusions. Питання про встановлення відповідальності за недобросовісну поведінку при використанні примирних процедур не повинна вирішуватися у відриві від принципу добросовісності сторін. Сторони та інші учасники у справі повинні користуватися своїми правами і виконувати обов'язки сумлінно. Суддям в Україні варто сміливіше застосовувати санкції за зловживання процесуальними правами, передбачені законодавством.